

Наша Слова

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года

№ 2 (1309) 11 СТУДЗЕНЯ 2017 г.

Дарагія сябры "Нашага слова"!

У гэтым квартале адбылося такое чаканае павышэнне колькасці падпісчыкаў, якое звычайна бывала з восені. Склаліся многія фактары, і падпіска павялічылася на 175 нумароў. Можна доўга гаварыць пра прыроду гэтых фактараў, але фактам застаецца тое, што яны ёсць і яны не вычарпаны, таму мы можам рэальна змагацца за далейшы рост падпіскі, і гэтае змаганне павінна даць плён.

Кастрычнік Студзень		Кастрычнік Студзень				
Берасцейская вобласць:						
Баранавічы р.в.	16	16	Ст. Дарогі р.в.	-	-	
Бяроза р.в.	8	8	Стоўбцы р.в.	4	32	
Белаазёрск р.в.	1	1	Узда р.в.	2	1	
Бярэсце гор.	6	9	Чэрвень р.в.	3	3	
Ганцавічы р.в.	1	1	Усяго:	312	400	
Драгічын р.в.	-	-	Гомельская вобласць:			
Жабінка р.в.	-	-	Буда-Кашалёва	3	3	
Іванава р.в.	1	1	Брагін р.в.	-	-	
Івацэвічы р.в.	3	3	Ветка р.в.	2	1	
Камянец р.в.	1	1	Гомель гор.	21	22	
Кобрын гор.	2	2	Гомель РВПС	-	-	
Лунінец гор.	2	1	Добруш р.в.	1	1	
Ляхавічы р.в.	1	1	Ельск р.в.	1	1	
Маларыта р.в.	1	1	Жыткавічы р.в.	16	15	
Пінск гор.	7	6	Жлобін гор.	2	2	
Пружаны р.в.	5	18	Калінкавічы гор.	1	1	
Столін р.в.	1	-	Карма р.в.	-	1	
Усяго:	56	69	Лельчыцы р.в.	-	-	
Віцебская вобласць:				Лоеў р.в.	-	-
Бешанковічы р.в.	-	-	Мазыр гор.	2	2	
Браслаў р.в.	1	1	Акцябарскі р.в.	1	1	
Віцебск гор.	19	19	Нароўля р.в.	1	1	
Віцебск РВПС	2	1	Петрыкаў р.в.	1	1	
Верхнедзвінск р.в.	4	4	Рэчыца гор.	1	3	
Глыбокае р.в.	9	11	Рагачоў гор.	1	1	
Гарадок р.в.	4	4	Светлагорск гор.	1	1	
Докшыцы р.в.	3	2	Хойнікі р.в.	-	-	
Дуброўна р.в.	1	1	Чачэрсск р.в.	2	2	
Лёзна р.в.	1	1	Усяго:	57	59	
Лепель р.в.	1	1	Гарадзенская вобласць:			
Міёры р.в.	1	1	Бераставіца	3	4	
Наваполацк гор.	19	19	Ваўкавыск гор.	8	8	
Орша гор.	7	10	Воранава р.в.	4	20	
Полацк гор.	3	3	Гародня гор.	34	35	
Паставы р.в.	10	9	Гародня РВПС	16	20	
Расоны р.в.	1	1	Дзятлава р.в.	13	11	
Сянно р.в.	2	2	Зэльва р.в.	3	1	
Талочын р.в.	1	1	Ўце р.в.	3	3	
Ушачы р.в.	2	2	Карэлічы р.в.	3	3	
Чашнікі р.в.	1	1	Масты р.в.	4	4	
Шаркоўшчына р.в.	5	5	Наваградак гор.	3	3	
Шуміліна р.в.	-	-	Астравец р.в.	2	3	
Усяго:	97	99	Ашмянны р.в.	2	3	
Менская вобласць:				Смаргонь гор.	3	4
Беразіно р.в.	2	1	Слонім гор.	10	17	
Барысаў гор.	6	6	Свіслач р.в.	4	4	
Вілейка гор.	1	2	Шчучын р.в.	2	2	
Валожын гор.	8	12	Ліда	9	49	
Дзяржынск р.в.	7	12	Усяго:	126	194	
Клецк р.в.	-	1	Магілёўская вобласць:			
Крупкі р.в.	5	4	Бабруйск гор.	3	3	
Капыль р.в.	1	1	Бялынічы р.в.	1	1	
Лагойск	3	5	Быхаў р.в.	1	1	
Любань р.в.	1	1	Глуск р.в.	1	-	
Менск гор.	222	246	Горкі гор.	1	1	
Менск РВПС	7	9	Дрыбін р.в.	-	-	
Маладзечна гор.	10	12	Кіраўск р.в.	-	-	
Мядзель р.в.	5	4	Клічаў р.в.	2	2	
Пухавічы РВПС	3	4	Клімавічы р.в.	-	-	
Нясвіж р.в.	6	25	Касцюковічы р.в.	1	1	
Смалевічы р.в.	2	3	Краснаполле р.в.	-	-	
Слуцк гор.	8	9	Крычаў р.в.	-	-	
Салігорск гор.	6	7	Круглае р.в.	2	2	
			Мсціслаў р.в.	2	2	
			Магілёў гор.	33	31	
			Магілёў РВПС	-	-	
			Асіповічы гор.	11	15	
			Слаўгарад р.в.	1	1	
			Хоцімск р.в.	-	-	
			Чэрыкаў р.в.	2	2	
			Чавусы р.в.	-	-	
			Шклоў р.в.	1	2	
			Усяго	62	64	
			Усяго на краіне:	710	885	

Лідчына калядная

Да ведама сяброў Рады ТБМ

Паважаныя сябры
Рады ТБМ!

У адпаведнасці з
рашэннем Сакратарыяту ТБМ
чарговае паседжанне Рады
адбудзецца 22 студзеня 2017
г. у сядзібе ТБМ.

Пачатак паседжання
- 11.30.

Пачатак рэгістрацыі -
10.00.

Парадак дня Рады ТБМ 22 студзеня 2017 года:

1. Справаздача аб
дзеянасці ТБМ за 2016 год.
 2. Зацвярдженне
Плану дзейнасці ТБМ на
2017 год.
 3. Вызначэнне даты
чарговага З'езду ТБМ.
 4. Вызначэнне квоты
дэлегатаў на З'езд ТБМ.
 5. Вызначэнне кан-
дыдатур ад Рады ТБМ на па-
саду старшыні і намеснікаў
старшыні ТБМ.
 6. Аб зменах у скла-
дзе Сакратарыяту ТБМ.
 7. Рознае.
- Сакратарыят ТБМ.**

80 гадоў - Міхасю Верацілу

Міхаіл Уладзіміравіч ВЕРАЦІЛА (н.
11.01.1937, в. Навасёлкі Ваўкавыскага р-на
Гарадзенскай вобл.), беларускі краязнавец,
калекцыянер.

З 1955 г. працаваў у вытворчым
аб'яднанні "Ваўкавыскцэментнашыфер" (маляр,
мастак). Збірае калекцыі па нумізматыцы,
філагэліі, у т.л. беларускіх марак, рэдкія кніга-
друкі, мясцовы фальклор, вывучае народную
медыцыну, выступае з краязнаўчымі нарысамі.

Удзельнічаў у археалагічных экспе-
дыцыях Ін-та гісторыі АН БССР.

Вывявіў і абследаваў шэраг старажытных
помнікаў на Ваўкавышчыне: могільнік куль-
туры шарападобных амфар, крэмнездабыўныя
шахты каля г.п. Краснасельскі, старажытна-
славянскае паселішча каля в. Навасёлкі, сярэд-

нявечны могільнік каля в. Мінеўшчына, уніяц-
кую драўляную царкву на могільніку в. Калан-
таі і інш. Адрэстаўраваў шматлікія археала-
гічныя экспанаты для музеяў Менска, Гародні,
Ваўкавыска, Гудзевічаў.

Вікіпедыя.

75 гадоў з дня нараджэння Веры Вярбы

Вера ВЯРБА нарадзі-
лася 14 студзеня 1942 года ў
вёсцы Высокі Гарадзец Тала-
чынскага раёна ў сям'і служ-
боўцаў. Сапраўднае імя - Гер-
туда Сакалова. У 1958 г. скон-
чыла сярэдняю школу ў Мен-
ску і паступіла на філалагічны
факультэт БДУ, які скончыла
ў 1964. Працавала пазаштат-
ным карэспандэнтам часопіса
"Малодось" (1964-1969), ста-
ршым інспектарам аддзела
прапаганды літаратуры Кіра-
вання кніжнага гандлю Дзярж-
камітэта СМ БССР па друку

(1969-1971). З 1972 г. - літсу-
працоўнік, потым загадчык ад-
дзела пісем і інфармацыі рэ-
дакцыі газеты "Літаратура і
мастацтва", з 1977 г. - пазаш-
татны карэспандэнт часопіса
"Работніца і сялянка", з 1980 г.
- у часопісе "Беларусь". Член
СП СССР з 1964 г., абіралася
членам бюро секцыі паэзіі СП
БССР. Памерла 15 ліпеня 2012
г.

Верш "Ручнікі", пакла-
дзены на музыку М. Пятрэн-
кам, стаў папулярнай песняй.
Вікіпедыя.

ISSN 2073-7033

9 772073 703003 >

Справаздача аб дзейнасці Шклоўскай раённай арганізацыі ГА "Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны ў 2016 годзе

У 2016 годзе праведзена наступная работа:

1. 28 лютага адбылося паседжанне-круглы стол, дзе была прэзентавана кніга сябра таварыства Пятра Мігурскага: "Праект стратэгіі развіцця Круляўскага раёна да 2030 года", выдадзена грамадзянскай ініцыятывай "Падворак".

2. У жніўні-верасні сябар таварыства Рыгор Кастусёў прымаў актыўны ўдзел у якасці кандыдата ў дэпутаты Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь па Шклоўскай выбарчай акрузе № 90. Усе друкаваныя матэрыялы, артыкулы, паведамленні і выступленні ў СМІ Рыгор Кастусёў рабіў выключна па-беларуску.

3. 20 лістапада сябры таварыства адзначылі 115-годдзе з дня нараджэння пісьменніка Міхася Зарэцкага. Была зладжана экскурсія па Зарэчным Шклове, дзе прайшло дзяцінства будучага пісьменніка і нарадзіўся пісьменніцкі псеўданім.

4. У бягучым годзе сябар таварыства Аляксандр

Грудзіна выступіў на V раённых краязнаўчых чытаннях імя М.Ф. Ільшэўскага "Асоба ў гістарычна-культурным развіцці Шклоўскага раёна" з паведамленнем "Аўтар шклоўскага гімну", на раённым семінары настаўнікаў-гісторыкаў з паведамленнем "Зведаў гаротнае жыццё сіраты", на раённым семінары-практыкуме пад назвай "Нематэрыяльная гістарычна-культурная спадчына Шклоўшчыны" з паведамленнем "Эпітафія на яўрэйскіх по-

мніках (асаблівасці яўрэйскіх могілак Шклова)", у якасці аднаго з вядоўцаў, прыняў удзел у тэлеперадачы "Шклоў знаёмы і незнаёмы" тэлекампаніі "Магілёў".

5. Праведзены некалькі беларускамоўных экскурсій для турыстычных груп з горадоў Магілёва і Менска

6. Ад імя раённай арганізацыі ТБМ агучаны прывітальныя словы і ўручаны падарункі сябрам ТБМ Уладзіміру Алейнікаву і Пятру Мігурс-

каму ў сувязі з 60-годдзем з дня нараджэння.

7. Асобныя матэрыялы сяброў таварыства: Л. Анціпенкі, А. Грудзіны, Р. Кастусёва, П. Мігурскага грамадскапалітычнага, літаратурнага і гістарычна-краязнаўчага кірункаў друкаваліся ў газеце ГА "Таварыства беларускай мовы імя Ф.Скарыны" "Наша слова", а таксама ў выданнях: "Настаўніцкая газета", раённай газеце "Ударны фронт", рэгіянальным інтэрнэт-партале www.btv.by "Магілёўскі рэгіён" і іншых беларускіх інтэрнэт-выданнях.

8. Сабраны і пералічаны фінансавыя ахвяраванні на дзейнасць ГА "Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны".

Старшыня Шклоўскай раённай арганізацыі ТБМ А. Грудзіна.

На фота: 1. А Грудзіна; 2. П. Мігурскі; 3. 115 год пісьменніку М. Зарэцкаму; 4. Экскурсія на славетную папяровую фабрыку.

Маніфест беларуса

Мы - унікальная і непаўторная нідзе на Зямлі сумесь генаў, культур, моў і народаў

Рух гісторыі - гэта бесперапынны працэс, які разбіваецца на адрэзкі рознай працягласці існавання розных дзяржаўных утварэнняў, але гэта не значыць, што паміж гэтымі перыядамі разрываецца і сувязь чалавечых пакаленняў. З часоў масавага перасялення славянскіх плямёнаў (да VII-IX стст.) на нашай зямлі не было ніякіх іншых масавых перасяленняў.

А гэта значыць, што **мы - беларусы** - нашчадкі балцкіх плямёнаў, тых якія жылі да прыходу славян на гэтыя землі, якія не стварылі сваіх дзяржаў, былі часткова асіміляваны, а часткова захавалі свае "высы" сярод славянскага насельніцтва аж да канца Сярэднявечча і пасля.

Мы - беларусы - нашчадкі людзей, якія жылі ў Полацкім (горад упершыню згадваецца ў 862 годзе!), Тураўскім, Пінскім, Менскім, Гарадзенскім, Смаленскім, Слуцкім, Мсціслаўскім і іншых княствах, размешчаных на нашай зямлі, якія ўвайшлі ў сусветную гісторыю і культуру арыгінальнымі помнікамі архітэктуры, пісьменства і рэлігійна-духоўнага жыцця.

Мы - беларусы - нашчадкі людзей, якія жылі ў створаным намі Вялікім Княстве Літоўскім, адной з найбуйнейшых еўрапейскіх дзяржаў з больш чым 500-гадовай гісторыяй, што ўвайшло ў склад канфедэратыўнай дзяржавы Рэчы Паспалітай абодвух народаў. Тых, хто не толькі пакрыў сябе вечнай славай на полі бою, атрымаўшы перамогі над наймацнейшымі войскамі крыжакоў, татараў і масквіцінаў, але былі першымі ці аднымі з першых сярод суседзяў і ў свеце ў кнігадрукаванні, перакладзе Бібліі на нацыянальную (старабеларускую) мову, у законатворчасці, праве, паэзіі, навуцы, рамёствах і іншых сферах чалавечага жыцця.

Нашчадкі тых, хто пасля падзелаў і акупацыі жыў у Менскай, Магілёўскай, Віцебскай, Гарадзенскай і Віленскай губернях, якія пад 150 гадоў уваходзілі ў склад Расійскай імперыі, насельніцтва якіх падарваліся ўсеагульнай русі-

фікацыі, але па дадзеных перапісу 1897 года на 80% размаўляла на беларускай мове. Тых, хто даў свету дзесяткі геніяў літаратуры (на жаль, часцей на іншых мовах), музыкі, жывапісу, навукі і ваеннага мастацтва.

Мы - беларусы - нашчадкі людзей, якія ў 1918 годзе зрабілі спробу стварэння нашай нацыянальнай дзяржавы - Беларускай Народнай Рэспублікі, але тады нашая мара была растаптаная больш магутнымі суседзямі, а народ падзелены.

Мы - беларусы - нашчадкі людзей, якія жылі ў БССР (што 70 год уваходзіла ў склад СССР) і Польскай Рэчы Паспалітай (1921-1939), дзе падваргаліся нацыянальнай дыскрымінацыі: русіфікацыі, савецкай і паланізацыі, а таксама рэпрэсіям, якія забралі жыццё сотняў тысяч беларусаў. З-за злычыннага планаў Гітлера і Сталіна па дасягненні сусветнага панавання наш край стаў арэнай самай кровапралітнай у зямной гісторыі вайны, якая забрала жыццё ад 2,5 да 3 мільёнаў жыхароў Беларусі, і ў 1945 годзе БССР стала адной з краін заснавальніц ААН.

Нашыя продкі маглі называць сябе ці быць названымі суседзямі: **літва, яцвягі, крывічы, дрыгавічы, радзімічы, ліцвіны, тутэйшыя, беларусы**, а маглі і зусім ніяк не называцца. Акупанты ці суседзі, якія мелі планы на нашу зямлю, называлі нашых продкаў рускімі або палякамі, або ў сваіх шавіністычных ідэалогіях зусім адмаўлялі нашае існаванне як народа. Але мы - тыя, хто ў 1991 годзе пасля нашага непаўторнага 1000-гадовага шляху дасягнулі вяршыні развіцця любой нацыі, таго, за што дзесяткі народаў стагоддзямі вядуць барацьбу - стварэння сваёй Незалежнай дзяржавы - **Рэспублікі Беларусь**.

Мы - унікальная і непаўторная нідзе на Зямлі сумесь генаў, культур, моў і народаў - нашых продкаў, але мы - не яны. Мы жывём тут і цяпер, і па гэтым шляху мы можам рухацца толькі наперад. Мы не можам адкруціць час назад і вяртацца ўсеагульнай русі-

або 500 гадоў таму, стаць крывічамі або ліцвінамі. І любая падобная спроба, тым больш, такая, што суправаджаецца абразлівымі і недапушчальнымі метадамі, мае прымусіць нас працаваць замест стварэння рэальнай моцнай дзяржавы над утапічнымі праектамі, выгаднымі толькі ворагам Беларусі.

Мы павінны разумець, што існаванне нашай дзяржавы - гэта не рэчаіснасць, дадзеная раз і назаўсёды, што былі і будуць напалеоны і гітлеры, якія будуць разглядаць нашу зямлю, як сваю "справдзенаю вотчыну". Мы павінны зрабіць усё, каб спыніць нават думкі аб магчымасці анексіі ці падзеле нашай краіны па "крымскім", "данецка-луганскім" або любым іншым сцэнары. Патрэбна кожны дзень працаваць на тое, каб наша дзяржава заставалася незалежнай і суверэннай, не дапускаць ніякіх ідэй аб перададзеным свету і межаў. Не дазваляць нікому вырашаць за нас, вызначаць нашае мінулае (стварэннем і навязваннем нам сваіх кропак гледжання на нашу гісторыю), сучаснасць і будучыню, тым больш, абражаць нашу нацыянальную годнасць.

Беларусы - гэта народ з непаўторнай тысячагадовай гісторыяй. **Беларусь** - гэта наша нацыянальная дзяржава, і толькі ў ёй мы зможам дасягнуць максімальнай рэалізацыі, свабоды, культурнага і эканамічнага развіцця ўсіх разам і кожнага паасобку, а таксама нашых дзяцей і нашчадкаў. Страта дзяржаўнасці або ўваходжанне ў склад іншай дзяржавы - гэта крок на стагоддзі назад, гэта б зноў стала вымушаным падпарадкаваннем нашаму чужым мэтаў, працай на чужую эканоміку, культуру, навуку, рэалізацыю чужых геапалітычных праектаў па перададзеным свету, што заўсёды каштавала нам - беларусам - сотняў тысяч жыццяў лепшых сыноў і дачок нашай Радзімы. Толькі незалежная Беларусь - гарантыя існавання нашага асабістага і нашых нашчадкаў.

Жыве Беларусь!

Зміцер Дрозд, bydc.info.

Сустрэча з юбілярам

27 снежня 2016 года ў сядзібе Таварыства беларускай мовы ў г. Менску адбылася ўрачыстая сустрэча з былым старшынём Салігорскай суполкі ТБМ і сябрам Саюза беларускіх пісьменнікаў Шараварам Мікалаем Лазаравічам (творчы псеўданім - Мікола Мілаш), з нагоды яго 80-годдзя і прэзентацыі новай цікавай кнігі пад назвай "Ідэнтыфікацыя нацыі як нацыянальная ідэя". Арыгінальная навукова-публіцыстычная праца мае наклад усяго 50 паасобнікаў. На шмацтытуле - карціна мастака ЗША Барыса Вальеха перуанскага паходжання "Мінатаўр і Арыядна" (ідэя вызвалення народа з рабства).

У кнізе мажліва знайсці шмат карыснай інфармацыі. Яна аздоблена каляровымі фотаздымкамі. Усе прысутныя атрымалі ад аўтара гэтую кнігу бясплатна.

На імпрэзе прысутнічалі: прафесар Леанід Лыч, прафесар Мікола Савіцкі, мастак Алесь Цыркуноў, Ілля Копыл, Ільяс Хусаінаў, Мікола Бамбіза, а таксама госці юбіляра з горада Салігорска. Мерапрыемства працягвалася дзве гадзіны. Было цікава.

Аляксей Шалахоўскі, гісторык культуры.

Слоні́мскія хрысціянскія дэмакраты ўшанавалі Адама Станкевіча

Слоні́мскія хрысціянскія дэмакраты ўшанавалі аднаго з заснавальнікаў і лідараў партыі Беларуска-Хрысціянская Дэмакратыя, каталіцкага святара, публіцыста, літаратара, выдаўца Адама Станкевіча, якому 6 студзеня споўнілася 125 гадоў з дня нараджэння. Ушанаванне адкрыў кіраўнік слоні́мскай суполкі БХД Іван Бедка, якія распавёў пра Адама Станкевіча, пра тое, што ў канцы 1938 года ён быў засланы польскімі ўладамі ў Слонім, дзе праслужыў амаль год у касцёле Бязгрэшнага зачачы святой Панны Марыі ў цэнтры Слоні-

Пра Адама Станкевіча прыгадвалі іншыя сябры БХД. Слоні́мцы запланавалі шэраг мерапрыемстваў на 2017 год, звязаных са 100-годдзем БХД. *Беларускае Радыё Рацыя.*

Слоні́мская ссы́лка Адама Станкевіча

6 студзеня споўнілася 125 гадоў з дня нараджэння Адама Станкевіча. Да пачатку Другой сусветнай вайны ён пэўны час жыў у Слоніме і вёў богаслужэнне ў касцёле бернардынаў, які знаходзіцца ў самым цэнтры горада. А выслалі яго сюды з Вільні за тое, што быў беларускім святаром і вёў службу на беларускай мове: *"Варожа ставіцца да польскай дзяржаўнасці і апошнім часам на тэрыторыі Вільні і Віленшчыны разгарнуў барацьбу беларусаў за аўтаномію, імкнучыся да дасягнення поўнай незалежнасці Беларусі. Над дзейнасцю кс. Станкевіча ўстанавіць патаемнае назіранне"* (3 ліста следчага аддзела ў Вільні ў Наваградку ў справе высялення кс. Адама Станкевіча ў Слонім 14 студзеня 1939 года).

Так, 27 снежня 1938 года выехалі з Вільні выселеныя з прымежнай паласы на пяць гадоў рашэннем віленскага ваяводы кс. Адам Станкевіч, кс. Уладзіслаў Талочка і інжынер Адольф Клімовіч. Уладзіслаў Талочка пасяліўся ў Беластоку, Адольф Клімовіч - у Варшаве, а Адам Станкевіч - у Слоніме. Праўда, ён яшчэ паспеў перад высяленнем выдаць у Вільні кніжку "Беларускі хрысціянскі рух". Новы 1939 год ксэндз Адам Станкевіч сустрэў у Слоніме. Акрамя службы ў касцёле бернардынаў (служыў па-польску, па-беларуску польскія ўлады не дазволілі), шмат пісаў на роднай мове, перапісваўся з беларусамі з Вільні, Беластока, Варшавы, Прагі, Менска, Санкт-Пецярбурга і іншых гарадоў. Тут, у Слоніме, ён нават пісаў свае "Каляндарныя нататкі", якія

ажно ў 2004 годзе (№ 9) упершыню апублікаваў часопіс "Куфэрак Віленшчыны". У Слоніме Адам Станкевіч напісаў і вялікую працу "3 літуанізмаў у беларускай мове" і надрукаваў яе ў алфавітным парадку ў некалькіх нумарах квартальніка "Калосьсе". Праца гэтая выклікала вялікі рэзанс. Многім яна не падабалася. Так, напрыклад, у газеце "Беларускі фронт" (15.5.39 г., № 10) з'яўляецца вялікі артыкул "Аб "літуанізмах" Адама Станкевіча" нейкага Ш-цэ. Ён моцна крытыкуе аўтара, абражае яго, наводзіць паніку і г.д. Прачытаўшы гэта, спадар Станкевіч дасылае са Слоніма ў "Калосьсе" тактоўнае пісьмо адказ: *"Паважаны грам. рэдактар, не адмоўце памясьціць у "Калосьсі" гэтых некалькі слоў: "Я дужа ўдзячны гр. Ш-цэ ("Бел. Фронт" № 10, 15.6.39) за крытычныя і фаховыя ўвагі да маёй працы "3 літуанізмаў у беларускай мове"; падчыркваю - за крытычныя і фаховыя, характару языкаведнага, бо-ж, апрача гэтага, чаго там толькі няма!? Але transeat! Мне ідзець аб даследаваньне літуанізмаў у беларускай мове і з слушных (а ня ўсе так гэтакія!) заўвагаў у гэтай праблеме я ахвотна скарыстаю, калі праца мая будзе выходзіць асобнай адбіткай. Тады выкажу так-жа сваёй пагляд і што да тых заўвагаў гр.Ш-цэ, з якімі я не згаджаюся. Прыміце, Гр. Рэдактар, словы маёй да Вас пашаны. Ад. Станкевіч. Слонім, 17.5.39 г."*

Жывучы ў Слоніме, Адам Станкевіч пільна сочыць за выхадам новых беларускіх кніг. 27 красавіка 1939 года ён

піша грунтоўную рэцэнзію на кніжку беларускага паэта і даследчыка Хведара Ільшэвіча "Друкарня дома Мамонічаў у Вільні (1575-1622)" і друкуюе яе ў часопісе "Калосьсе" (1939, № 2). Крытык спыняецца на кожным з пяці раздзелаў працы Хведара Ільшэвіча, указвае на іх каштоўнасць і значэнне. *"Кніжка Хведара Ільшэвіча, - адзначае Адам Станкевіч, - гэта значны ўклад у маладую беларускую навуку. Агульнай, аднак, нястачай кніжкі з'яўляецца нявыразны яе воблік беларускі. Мамонічы - гэта беларускія патрыёты і беларускія культурнікі, і кніжкі іх прызначаны для беларускага народу. Тымчасам гэта ў Хв. І. ня толькі што з націскам не адзначана, але нават як-бы сарамліва прыхавана пад бліжэйшымі незначнымі тэрмінамі: "Русь, рускі, патрыёт, Вял. Кн. Літоўскае" і інш. Я разумею, што да гэткай "сарамлівасці", што да беларускасці прымушалі аўтара абставіны, у якіх праца была пісана і выдана. Затое цяпер аўтар павінен сваю цэнную працу пералажыць на беларускі язык, паставіць "беларускія точкі" над усімі "і", раскрыць усе "дужкі", паставіць, дзе трэба, "беларускія націскі" і... па-беларуску выдаць. Але хто выдаць? Гэтая кніжка музіць праявіць сваю беларускую "душу" і музіць прыаддзецца ў сваю беларускую "вопрадку"."*

За слоні́мскі перыяд жыцця кс. Адамам Станкевічам быў напісаны яшчэ шэраг артыкулаў і рэцэнзій. Тут, у Слоніме, ён дапамог мясцоваму паэту Анатолію Іверсу (Івану Міско) (1912-1999) наладзіць сувязі з Вільняй на конт выдання яго першага паэтычнага зборніка "Песьні на загонах". Пра гэта пры жыцці не раз расказаў старэйшы слоні́мскі паэт. Яны сустрэліся ў Слоніме ў 1939 годзе. І была на гэта нагода. Выдавецтва "Калосьсе" рыхтавала да друку зборнік вершаў Анатолія Іверса "Песьні на загонах". Рэдактар выдавецтва Ян Шутовіч, ведаючы, што паліцыя на вёсцы правярае, а часам і забірае карэспандэнцыю, карэктурныя лісткі зборніка прыслаў у касцёл у Слонім Адаму Стан-

кевічу, а паэту напісаў пісьмо, каб той абавязкова зайшоў да ксэндза, што Іверс і зрабіў. Гаспадар доміка, які знаходзіўся на касцельнай тэрыторыі, сустрэў слоні́мскага паэта ў сваім пакоі па-хатняму, без сутаны:

- Ведаю, ведаю пра вас.

Вось карэктурка вашай кнігі, уважліва прачытайце і зрабіце папраўкі, калі знойдзеце памылкі.

Малады Анатоль Іверс усхваляваўся, убачыўшы надрукаваны на лістках свае вершы. Вочы сталі вільготнымі, і ён хутчэй па памяці, чым зрокава, пачаў чытаць вершаваныя радкі. Сям-там на палях ужо былі вынаскі літар, зробленыя Адамам Станкевічам. Першы раз слоні́мскі паэт спасцігаў карэктарную мудрасць і, бадай, не знайшоў ні адной незаўважанай і не папраўленай памылка набранай у тэксце літары. Пасля яны яшчэ доўга гутарылі, а напрыканцы сустрэчы Адам Станкевіч спытаў, ці надакучае паліцыя.

- Яшчэ як дакучае, - сказаў Іверс, - лазіць па пятах, забірае з паштовага агенцтва беларускія і ўкраінскія газеты. Арыштоўвае хлопцаў перад святамі, рэдка абыходзіцца без катаванняў у дэфензіве. Забараняе ставіць беларускія спектаклі...

- Вось што, браток, не трэба лезці на ражон, - параіў Адам Вікенцевіч. - Хоць, праўда, і я не ўсцярога, бачыце, саслалі з Вільні ў Слонім. І тут не дазволілі ў касцёле праводзіць службу на беларускай мове...

На развітанне Адам Станкевіч запрасіў слоні́мскага паэта заходзіць часцей. Але больш ім сустрэцца не ўдалося, хоць прахыў ён у горадзе над Шчарай амаль год. На працягу года Адаму Станкевічу са Слоніма і Адольфу Клімовічу з Варшавы пару разоў усё ж дазволілі наведаць Вільню. Пры чым адзін раз Адам Станкевіч выступаў нават сведкам абароны ў судзе па справе Г. Дэмбінскага, заснавальніка газеты "Poprostu" (Chryscijanskaja Dumka. 1939 г. № 13. С. 7).

3 кастрычніка 1939 года Адам Станкевіч назаўсёды развітаўся са Слонімам і прыехаў у Вільню. Тут ён аднавіў выданне "Крыніцы", сустрэўся з прэзідэнтам Літвы А. Сметанам, узначальваў Беларуска-літвінскі цэнтр у Літве, выдаваў свае кнігі і брашуры, стварыў "Камісію Аховы Культурных Памятнікаў Беларусі", займаўся педагогічнай дзейнасцю. Але 3 красавіка 1949 года яго арыштавалі органы НКУС, а 31 жніўня асобная нарада пры Міністэрстве дзяржаўнай бяспекі СССР прысудзіла яму 25 гадоў лагера па артыкуле 58 УК СССР (здрада Радзіме). А ў канцы лістапада 1949 года Адама Станкевіча не стала. Яго чэкісты проста забілі. Пахаваны беларускі святар у вёсцы Шаўчэнка Тайшэцкага раёна Іркуцкай вобласці Расеі.

Мікалай Якімец, Беларускае Радыё Рацыя.

100 гадоў з дня нараджэння Міхася Калачынскага

Міхася КАЛАЧЫНСКІ (12 студзеня 1917, г.п. Крупкі Менскай вобласці - 10 жніўня 1990) - беларускі паэт, дзеяч культуры. Заслужаны работнік культуры Беларускай ССР (1974).

Нарадзіўся ў сялянскай сям'і. У 1934 скончыў Крупскую сярэднюю школу і пачаў працаваць у мястэчку Бобр старшым піянерважатым, потым літработнікам у крупскай раённай газеце "Камуністычны шлях". Скончыў курсы пры Камуністычным інстытуце журналістыкі імя С.М. Кірава ў Менску (1936), у 1937-38 быў адказным сакратаром рэдакцыі газеты "Літаратура і мастацтва". У 1938-53 - у Савецкай Арміі. Удзельнік савецка-фінляндскай вайны (1939-40), у Вялікую Айчынную вайну - армейскі журналіст на Закаўказскім, Стэпавым, 2-м і 3-м Украінскіх франтах. У пасляваенныя гады працаваў спецкарэспандэнтам акруговага вайскавай газеты "Защитник Родины" (Адэса, 1945-47), літаратурным сакратаром газеты Беларускай вайскавай акругі "Во славу Родины" (Менск, 1947-53). Пасля дэмабілізацыі прызначаны галоўным рэдактарам альманаха "Советская Отчизна". З 1954 - адказны сакратар, а з 1958 - намеснік старшыні праўлення СП БССР. У 1960-78 - галоўны рэдактар часопіса "Беларусь". У складзе дэлегацыі БССР у 1971 удзельнічаў у рабоце XXVI сесіі Генеральнай Асамблеі ААН. Член СП СССР з 1940.

Першы верш апублікаваў у 1932 г. (часопіс "Іскры Глыба"). У даваенны час выдаў паэмы для дзяцей "Косця-чэ-кіст" (1938) і "Пакет" (1940). Рукпіс зборніка вершаў "На Выбаргскай дарозе" згарэў у час вайны ў Менску. Пасля вайны выйшлі зборнікі паэзіі "Сонца ў блакіце" (1949), "У вялікім паходзе" (1952), "Прыпар" (1956), "Сосны і дзюны" (1960), "Гронка рабіны" (выбранае, 1964), "Паясы" (1968), "За палямі, за лясамі" (1969), "Докшыцкі каравай" (1974), "Кніга дружбы" (1975), "Суквецце" (выбранае, 1977), "Ля берагоў зававетных" (1983). Аўтар кніжак паэзіі для дзяцей "Насустрэч жыццю" (1951), "На лясным паўстанку" (1955), "Прыгоды Патапкі" (1958), "Лясныя казкі" (1967), "Мая мазаіка" (1971), "Рэха зямлі" (1978), "Снежная казка" (паэма, 1986). У 1971 і ў 1982 выйшлі Выбраныя творы ў 2 тамах. Шэраг вершаў пакладзены на музыку.

Перакладаў творы рускіх, украінскіх, літоўскіх, балгарскіх і мангольскіх паэтаў. Узнагароджаны ордэнамі Працоўнага Чырвонага Сцяга, Дружбы народаў, двума ордэнамі Чырвонай Зоркі, Айчыннай вайны II ступені і "Знак Пашаны", медалямі.

Вікіпедыя.

Бібліёграф на скрыжаванні шляхоў

Спаўнілася 120 гадоў з дня нараджэння **Юліі Іосіфаўны БІБЛЫ** (10.01.1897-9.12.1974). З 1922 г. працавала загадчыкам беларускага аддзела Дзяржаўнай бібліятэкі БССР. Пасля заканчэння БДУ ў 1925 г. займалася складаннем краязнаўчай бібліяграфічнай картатэкі. З нарабцаў Юліі Іосіфаўны - бібліяграфія твораў Цішкі Гартнага, надрукаваная старонкі біяграфіі Цёткі...

З 1937 па 1959 працавала галоўным бібліёграфам Саратаўскага ўніверсітэта. Вярнуўшыся з выгнання працавала ў Дзяржаўнай бібліятэцы БССР.

Юлія Іосіфаўна была чуллывай асобай, старалася

ўгадваць радасныя падзеі жыцця. Я быў запрошаны ў яе невялічку, але ўтульную кватэрку, аздобленую ёю ж створанымі карцінамі. Захавалася фота 1968 года, з якой ўзгадваю 120-гадовы юбілей Ю.І. Біблы.

Сяргей Панізьнік.

Так выглядаў касцёл у Слоніме (злева), дзе служыў Адам Станкевіч

100 гадоў з дня нараджэння Віктара Ярмалковіча

Віктар Ярмалковіч - сябар БХД, гісторык, краязнавец, юрыст і вязень канцлагера ў Картуз-Бярозе.

Нарадзіўся Віктар Адамавіч Ярмалковіч у сялянскай сям'і 4 студзеня 1917 года ў вёсцы Юшкі пад Вільняй. Змалку гарнуўся да навукі. Вучыўся ў гімназіі айцоў-марыянаў у Друі, дзе ўпершыню пазнаёміўся з беларускімі хрысціянскімі дэмакратамі. У 1938 годзе скончыў Віленскую беларускую гімназію і паступіў на юрыдычны факультэт Віленскага ўніверсітэта. Як свядомы беларус, неўзабаве далучыўся да Беларускага студэнцкага саюзу, дзе вялі рэй хаджкі.

Разам з ксендам Адамам Станкевічам Віктар Ярмалковіч рэдагаваў часопіс "Хрысціянская думка".

2 верасня 1939 года, з пачаткам вайны, Віктар быў арыштаваны дэфензівай ра-

зам з хаджэкамі Вячаславам Багдановічам, Язэпам Найдзюком, Янкам Шутовічам, і адпраўлены ў канцэнтрацыйны лагер у Картуз-Бярозе. Зазнаў здэкі і катаванні. Пасля таго, як Заходнюю Беларусь акупавалі Саветы і лагерная паліцыя разбеглася, дабраўся да Вільні. Выжываў, як мог, шукаў працу ў дзяржаўных установах - літоўскіх, а потым і савецкіх.

З пачаткам вайны апынуўся ў Лідзе, у 1941-42 юрыст-практыкант у павятовым судзе. У 1942-44 гг. - у Шчучыне, дзе працаваў у павятовым судзе. Працаваў даводзілася ва ўмовах жорсткасці немцаў, свавольства паліцыі, тэрору АК і чырвонай партызанкі. У 1944 годзе выехаў з сям'ёй у Варшаву, дзе апынуўся ў віры Варшаўскага паўстання. Здолеў выбрацца з горада пасля паразы паўстан-

ня і асеў у горадзе Біскупец каля Жэшува, дзе быў арыштаваны камуністычнай службай бяспекі. Першую высылку "за прыналежнасць да антысавецкіх арганізацый" (Студэнцкі Саюз і БХД) адбываў ва ўсоллі (Сібір). Затым, у 1952 годзе, быў арыштаваны паўторна і засуджаны на 25 гадоў лагераў. Вызвалены ў 1956-ым. Працаваў дантыстам у Біскупцы.

Пісаў кнігі аб родным краі: "Ліда і Лідская зямля", "Шчучынскі раён", "Гуеўскі раён". Аўтар манаграфіі "Летапіс Віленскай беларускай гімназіі", "Кароткага нарысу гісторыі Беларусі". Выдаў кнігу ўспамінаў "На жыццёвых хвалях", дзе апісаў увесь трагізм жыцця свайго пакалення беларусаў.

Памёр Віктар Ярмалковіч 15 снежня 1997 года ў Варшаве.

4 студзеня ў аграздзібе "Гасціна" ў Лідскім раёне прайшла вечарына ў памяць пра гісторыка, краязнаўца, дзеяча беларускай хрысціянскай дэмакратыі Віктара Ярмалковіча, 100-годдзе з дня нараджэння якога адзначалася ў гэты дзень. Да юбілею беларускага патрыёта партыяй БХД быў выпушчаны адмысловы буклет. А пра яго жыццё і дзейнасць распавёў сустаршыня Хрысціянска-дэмакратычнай партыі Павел Сева-

рынец.
- Віктар Ярмалковіч, якому споўнілася 100 гадоў - гэта краязнавец, які напісаў кнігі пра тры раёны: Шчучынскі, Івейскі і Лідскі. Гэта чалавек, які сядзеў у ГУЛАГу і Картуз-Бярозе, які ахвяраваў

сабой за Беларусь і Бога. Таму мы, канешне, будзем спрабаваць надаць імя Віктара Ярмалковіча і вуліцы ў Лідзе, і паспрабуем ушанаваць яго памяць у касцёлах, сярод католікаў.

На сустрэчы прысутні-

чалі сябры грамадскіх арганізацый з Ліды, Бярозаўкі, Гарадні, Беліцы і іншых вёсак Лідскага раёна.

Былі абмеркаваны асноўныя мерапрыемствы, якія плануецца на Лідчыне ў 2017 годзе. Сярод мерапрыемстваў ёсць і тое, каб надрукаваць частку з творчай спадчыны Віктара Ярмалковіча, балазе ў Лідзе ёсць копія аднаго з машынапісаў В. Ярмалковіча, у якім значная частка прысвечана падзеям 20-га стагоддзя ў Лідзе, сведкам якіх і быў Ярмалковіч

На завяршэнне слынны лідскі бард Сяжук Чарняк выканаў некалькі патрыятычных песень, у т.л. на словы Наталлі Арсенневай.

Наш кар.

Віншаванні ТБМ

Шаноўныя сябры!
Віншуем вас з Калядамі і Новым годам! Зычым, каб ваш 2017 напоўніўся гармоніяй, яркімі фарбамі і плённымі справамі.

Абудзіце ў сабе творцу і расфарбуйце ўласную будучыню на нашай паштоўцы! У рэшце рэшт, вы самі выбіраеце колеры.

З павагай,
Выканаўчае бюро
Асамблеі НДА Беларусі.

Шчыра віншуем Вас з 2017 годам - годам Францішка Скарыны і 500-годдзя Беларускай Бібліі!

Зычым Вам, Вашым родным і блізкім здароўя, шчасця і ўсялякага добра. Няхай промні Скарынавай навукі грэюць Вашы сэрцы і асвятляюць дарогу да шчаслівай будучыні нашай дарагой Айчыны!

Ад калектыву
выдавецтва "Тэхналогія"
галоўны рэдактар
Зміцер Санько.

Паважаныя сябры "Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны"!

Прафесійны футбольны клуб "Тарпеда" Мінск шчыра віншуе Вас з Новым годам і Раствам Хрыстовым!

Няхай 2017 год прынясе Вам як мага больш радасці, усмешак і шчаслівых дзён!

Зычым поспеху, дабрабыту і рэалізацыі ўсіх вашых ідэяў і планаў. Са Святамі!

З павагай,
супрацоўнікі і футбалісты
ПФК "Тарпеда" Мінск.

1517-2017 500 год Беларускай Бібліі

...каб дасцаналым быў чалавек Божа, да усякае добрае справы гатовым
Другое Пасланне да Шымонаў 3:17

Шаноўны сп. Алег!

Віншую Вас са святам Нараджэння Хрыстовага!

Больш як дзве тысячы год таму анёл абвясціў пастухам у ваколіцах Бетлеема пра нараджэнне Госпада: "Я абвясчаю вам вялікую радасць, якая будзе ўсім людзям!" Бог паслаў у свет Свайго Сына, каб кожны, хто верыць у Яго, меў жыццё вечнае.

500 год таму Францыск Скарына надрукаваў першую кнігу па-беларуску - Біблію, каб Слова Божа стала падмуркам жыцця нашага народа, каб кожны чалавек мог пазнаць, што неабходна для збаўлення душы яго. Няхай у 2017 годзе, калі мы будзем адзначаць 500-годдзе Беларускай Бібліі і 500-годдзе Рэфармацыі, Госпад дасць Вам дабраславенне ва ўсякай добрай справе і напоўніць Вашыя сэрцы радасцю!

Антоні Бокун.

Спасцігаючы гісторыю Магілёўшчыны

4 снежня 2016 г. чатыры магілёўцы і адзін бабруйчанін здзейснілі "марш-кідок" у былы Бабруйскі павет. Пазімоваму марозна і снежна было ў гэты дзень. Нашай мэтай былі забытыя мясціны выбітных дзеячоў. Пераважна тых дзеячоў, у якіх сёлета юбілейныя даты. І маршрут склаўся наступны: Магілёў - Чабусы - Глуша - Вязе - Дуброва - Жорнаўка - Лапічы - Магілёў.

У мястэчка Чабусы Любанскага раёна Менскай вобласці, а калісьці Бабруйскага павета, нас прывяла постаць гісторыка Тодара Забелы. Забелы - старажытны беларускі род, які даў мноства выбітных постацяў.

Тодар Забела нарадзіўся ў 1896 годзе, навучаўся ў БДУ і быў вучнем і аспірантам Уладзіміра Пічэты.

Быў старшынём культурна-гістарычнай секцыі краязнаўчага таварыства ў Магілёве, арганізоўваў драматычныя і антырэлігійныя гурткі. Першы з беларускіх гісторыкаў, хто падрабязна даследаваў феадальны маёнтак і быт прыгоннага сялянства. Старшыня культурна-гістарычнай секцыі Магілёўскага таварыства БАН. Арыштаваны 24 ліпеня 1930 па справе "Саюза вызвалення Беларусі". Яму прыгадалі ўсё: і тое, што ён сын абшарніка і былы дваранін, і тое, што служыў у асабістым гетманскім канвоі ў Кіеве. Але самае галоўнае абвінавачанне заключалася ў арганізацыі Забелам філіяла "Саюза вызвалення Беларусі" ў горадзе на Дняпры, што катэгарычна адмаўляў падсудны. Калі ў яго на допыце спыталі, што яму вядома пра нацыянал-дэмакратыю, Тодар Іванавіч адказаў: "Вядома мне наступнае: імкненне нацдэмакратыі нацыянальнага пытанні ставіць вышэй за класавыя, вывядзенне тэорыі самабытнасці, сцягванне аграрнай палітыкі партыі ў бок капіталізму, што адлюстравалася ў хутарызацыі і пасялкоўшчыне, ідэалізацыя мінулага Беларусі".

Асуджаны "тройкай" за "шкодніцтва і антысавецкую агітацыю" на 5 гадоў высылкі ў г. Елабуга. Вызвалены 27 ліпеня 1935. Рэабілітаваны судовай калегіяй па крымінальных справах Вярхоўнага суда БССР 10 ліпеня 1957.

Калі мы ў жыхароў Чабусаў пыталіся пра Тодара Забелу, як у старэйшых, так і ў маладзейшых, то яны казалі, што пра такога нічога не чулі. Ведаючы такую сітуацыю з ушанаваннем памяці выбітных дзеячоў па ўсёй Беларусі, мы загадзя раздрукавалі некалькі абвестак з біяграфіяй Забелы і аддалі іх тубыльцам з просьбай чытаць і перадаваць іншым гэтыя ўлёткі.

У Чабусах удалося адшукаць некалькі старажылаў, якія нам сёе-тое распавялі пра "паноў Забелу". У 1920 - х гг. тут жылі трое братоў Забелаў, якія трымалі вялікую гаспадарку: вялізарны сад, пуні, стайні, кватнік. І ў кожнага з братоў

быў свой маёнтак. У адным з маёнткаў, або гаспадарчых будынкаў была школа, якую знеслі гадоў 6 таму. Нам удалося адшукаць адзін фатаздымак тае школы разам з вучнямі. Засталіся яшчэ старыя яблыні антонаўкі, якія месцічы так і называюць "Забелаўскія". На мясцовых могілках засталася некалькі вежавых дубоў. Калісьці пры ўваходзе на кладзі былі дзве драўляныя капліцы: з правага боку была праваслаўная, а з левага каталіцкая бажніца.

Далей наш шлях ляжаў па лясных заснежаных дарогах праз Глуск на Глушу. У Глушы каля трасы на Асіповічы знаходзіцца мясцовыя могілкі, на якіх спачыў вядомы беларускі пісьменнік і грамадскі дзеяч Алесь Адамовіч. Тут прайшло юнацтва пісьменніка, тут ён быў падчас вайны. Зараз грамадскасцю збіраюцца сродкі на стварэнне музея Адамовіча ў гэтым мястэчку, бо 2017 г. юбілейны год пісьменніка і засталася хата, дзе жылі Адамовічы ў Глушы. На магіле грувасціца вялізарны валун, аб якім калісьці парупіўся акадэмік Радзім Гарэцкі.

Наступны наш прыпынак быў у вёсцы Вязе, у сённяшнім Асіповіцкім раёне. Гэтае прыгожае паселішча раскінулася на беразе вадасховішча і па сённяшніх мерках з'яўляецца досыць вялікім населеным пунктам, у якім можна нават і заблукаць. Мы папыталіся ў некалькіх жыхароў і нават аднаго школьніка, дзе знаходзіцца будынак з памятнай шыльдай Максіму Багдановічу. Ніхто з мясцовых нічога пра яе не ведаў, і мы інтуітыўна адшукалі мясцовае лясніцтва, на якім і была невялікая шыльда, дзе паведамляецца наступнае: "На гэтым месцы знаходзіўся дом, у якім з сакавіка па ліпень 1895 года разам са сваёй сям'ёй адпачываў знакаміты беларускі паэт Максім Багдановіч".

Далей мы рушылі ў вёску Дуброва, дзе знаходзіцца заказнік мясцовага значэння "Жорнаўскі дэндрасад". Плошча дэндрасаду невялікая - усяго адзін гектар, але колькасць гатункаў раслін уражвае, а іх больш за сотню: кедр сібірскі, лістоўніца еўрапейская і японская, дуб звычайны і чырвоны...

Праз 800 метраў ад Дубровы захаваліся прыгожыя і ўнушалныя прысады былога

ўладальніка маёнтка ў Жорнаўцы - Магдалены Радзівіл.

Старажытныя дрэвы высаджаныя ў форме правільнага чатырохкутніка, як цвердзь акаляюць тэрыторыю былога ўладання. Некаторыя дубы ў два абхопы стаяць роўнымі радамі па перыметры былога маёнтка. У былым драўляным маёнтку месцілася школа. 3 нагоды юбілею Магдалены Радзівіл у 2016 г. тут быў усталяваны памятны камень з на-

ступным зместам: "Уладальніцы маёнтка Жорнаўка. Слышанай дзяячыцы беларускага адраджэння пачатку 20 стагоддзя, мецэнатцы і асветніцы Магдалене Радзівіл з роду Завішаў (1861-1945) ад удзячных патомкаў". Ініцыятарамі ўсталявання помніка былі: Алег Вараненка, Іван Бараноўскі, Антон Астаповіч, Вячаслаў Васіленка, Зміцер Яцкевіч, Павел Жумар, Сяргей Жумар, Сяргей Бяспанскі, калектыў Асіповіцкага раёнага гістарычна-краязнаўчага музея, Лапіцкі сельвыканкам.

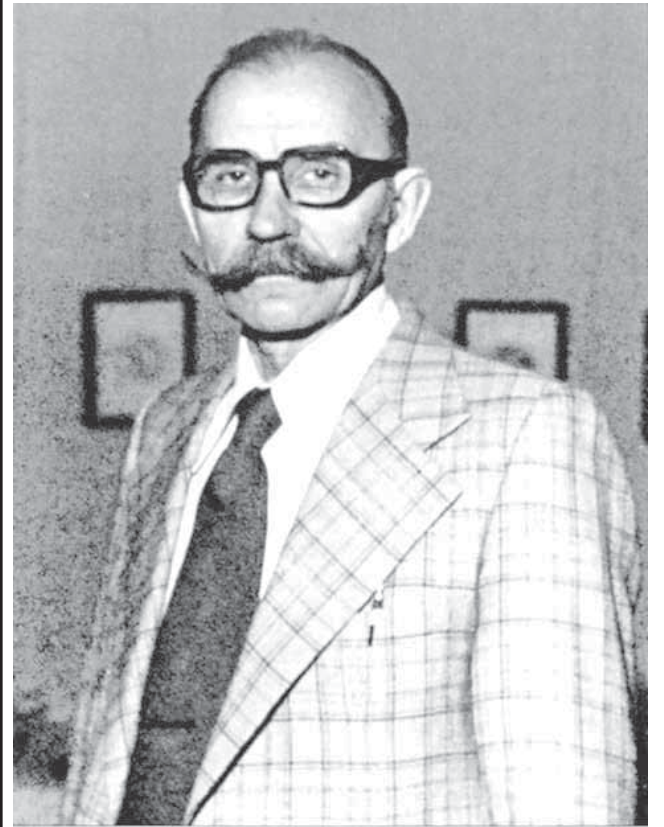
Напрыканцы 19 ст. паміж Жорнаўкай і вёскай Малая Грава знаходзіўся хутар Лявоўнаўка, дзе 6 лістапада 1891 г. нарадзіўся Язэп Воўк-Левановіч - беларускі савецкі мовазнавец, якога некаторыя даследчыкі разам з Яўхімам Карскім і Сцяпанам Некрашэвічам лі-

чаць заснавальнікам сучаснай беларускай мовы.

Ад хутара да нашага часу нічога не засталося, і толькі прыцягнутыя снегам палаткі і лес удалечыні памятаюць крокі гэтага непаўторнага чалавека.

І апошняй кропкай у нашым маршруце былі Лапічы. Пры ўпадзенні ў Свіслач маленькай рачулкай старажытнымі насельнікамі мястэчка ў часы жалезнага веку былі пабудаваныя ўмацаванні. Абарончы вал дагэтуль добра пра-

Памёр адзін з патрыярхаў беларускай эміграцыі Антон Шукелойць. Ён пражыў 101 год

7 студзеня ў Нью-Ёрку памёр дзеяч беларускай эміграцыі Антон Шукелойць.

Пра гэта паведаміў Вітаўт Кіпель. Апошнія дні сп. Шукелойць паўтараў словы Купалы:

*Прыстаў я жыць
на белым свеце,*

*Хоць столькі ўвокала жыцця;
Завялі думкі на расьцьвеце,
Душа жадае небыцця.*

Антон Шукелойць нарадзіўся 16 ліпеня 1915 г. на Ашмяншчыне, скончыў аддзяленне славянскай філалогіі і этнаграфіі гуманістычнага факультэта Універсітэта Стэфана Баторыя ў Вільні (1939). Падчас студэнцтва працаваў ва ўніверсітэцкім этнаграфічным музеі. Быў сябрам Беларускага студэнцкага саюза. Пасля прыходу саветаў працаваў настаўнікам на Ашмяншчыне быў загадчыкам гарадскога аддзела народнай асветы і школьным інспектарам-метадыстам Ашмянскага раёна.

шматгадовы старшыня Беларуска-амерыканскага задзіночання, сябар рэдакцыі газеты "Беларус", сябар Беларускага інстытута навукі і мастацтва.

Аўтар дзясяткаў артыкулаў, успамінаў, некралагаў, апублікаваных у газетах "Бацькаўшчына" і "Беларус".

У 2015 г. у ЗША вельмі шырока адзначалася яго 100-годдзе.

Янка Запруднік з нагоды 100-гадовага юбілею сп. Шукелойця пісаў: "Для яго сэрцавінай нашага грамадскага жыцця былі - як тая вось у гіраскопе - дэмакратычнае права асобы на сваю думку і разам з тым справа свабоды і незалежнасці Бацькаўшчыны-Беларусі. У імя гэтых двух ідэалаў-прынцыпаў - права мець свой погляд на рэчы і даць пра волю Бацькаўшчыны - наш юбіляр садзейнічаў згодзе з людзьмі і паміж людзьмі. Я блізка супрацоўнічаў з ім на грамадскай ніве, пачынаючы з 1957 года, і магу з

Падчас нашысцкай акупацыі працаваў у аддзеле асветы і культуры Менскай гарадской управы, быў загадчыкам Беларускага гістарычнага музея. З лета 1944 г. на эміграцыі.

У пачатку 1950-х гг. пераехаў у ЗША. Браў актыўны ўдзел у беларускім руху,

поўнай падставай засведчыць ягоны дабрадзейны, стабільна-заціўны ўплыў на жыццё нашай грамады".

Пахаваны Антон Шукелойць будзе на беларускіх могілках у Іст-Брансвіку (Нью-Джэрсі).

nn.by.

На здымках:

1. Школа ў Чабусах;
2. Фота Іосіфа Воўк-Левановіча;
3. Дубы ў сядзібе Магдалены Радзівіл.

(Працяг. Пачатак у
папярэднім нумары.)

Падзеі старадаўняй гісторыі англасаксаў знайшлі сваё ўвасабленне ў міфалагічна-гераячным эпосе, паэме "Бэўвульф", створанай прыкладна ў VIII ст. невядомым аўтарам (сёння вядомы рукапіс, запісаны каля 1000 г.).

Вокладка сучаснага
беларускага выдання паэмы
"Бэўвульф".

2. Дзяржава франкаў. Імперыя Карла Вялікага

У V ст. розныя германскія плямёны рассяліліся на тэрыторыі Галіі і паступова пачалі ствараць тут свае варварскія каралеўствы.

У сярэдзіне V ст. узнікла каралеўства бургундаў са сталіцай Ліёне. Бургунды былі падзелены на тры станы: вышэйшы - значы, дружыннікі караля і біскупы; сярэдні (асноўны) стан - вольныя ваяры-земляробы; ніжэйшы - вольныя безземельныя сяляне. Ніжэй стаялі нявольнікі. Шлюбамі паміж рымлянамі, якія жылі паводле сваіх законаў, і германцамі, былі забароненыя.

Аднак у VI ст. у Галіі перамаглі франкі. Разбіўшы вестготаў і захапіўшы ў 507 г. іх сталіцу ў Тулузе, франкі ў 534 г. заваявалі каралеўства бургундаў. Лідарам франкаў стаў кароль Хлодвіг, які нарадзіўся каля 465 г. У 497 г. яго войскі разбілі атрады алеманаў, потым занялі тэрыторыі вестготаў і бургундаў. У 508 г. яго ўладу прызнала Візантыя.

Менавіта Хлодвіг прыняў хрысціянства, што спыніла варажасць паміж рымлянамі і франкамі і забяспечыла яго падтрымку мясцовага духавенства. Пасля ягонай смерці ў 511 г. да ўлады прыйшлі яго сыны ды іх нашчадкі. Да сярэдзіны VI ст. франкі заваявалі землі баварцаў, цюрынгаў і

Франкскі ваяр
(рэканструкцыя паводле
матэрыялаў раскопак).

алеманаў. Дынастыя каралёў франкаў, якая паходзіла ад Хлодвіга, атрымала назву *Меровінгскай* і кіравала краінай да сярэдзіны VIII ст.

Паступова вольныя сяляне-землеўласнікі пачалі залежаць ад багатых землеўласнікаў. Гэтая залежнасць атрымала назву *камендацыя*. У гэтую залежнасць вольныя сяляне абараніць сябе і сваю маёмасць у свецкага ці духоўнага магната. Даволі часта яны атрымлівалі ад яго і зямельны надзел. Вольнасць селяніна захоўвалася, але калі ён адмаўляўся ад падтрымкі свайго патрона, то губляў сваю маёмасць і зямельны надзел. Пра гэта сведчыць збор законаў франкаў, што атрымаў назву "Салічная праўда".

Кароль франкаў меў амаль неабмежаваную ўладу і перадаваў яе сваім нашчадкам. Усё насельніцтва каралеўства, якое дасягала ўзросту 12 гадоў, прыносіла прысягу вернасці каралю, калі ён займаў трон. Любое парушэнне загадаў караля каралася аж да вынясення выраку смерці. Кароль выдаваў свае законы, якія называліся эдыктамі, ці дэкрэтамі. Паступова вакол караля ўзнік каралеўскі двор, які стаў цэнтральным апаратам кіравання. Узніклі пасады міністраў, якія кіравалі слугамі і нявольнікамі. Першы, галоўны міністр караля, меў тытул *маярдома*.

Франкская дзяржава складалася з асобных адміністрацыйных адзінак - *графстваў*. Імі кіравалі графы, якія прызначаліся каралём. З пачатку VII ст. графамі прызначалі толькі магнатаў. Уся ўлада ў графстве належала графу, які меў узброены атрад. Сабрання падаткі і штрафы граф павязваў у каралеўскую казну, пакідаючы сабе трэцюю частку ад усіх прыбыткаў. На базе графства ўтвараліся і большыя адміністрацыйныя адзінкі - *герцагствы* на чале з герцагамі, якія кіравалі вайсковымі атрадамі графаў падчас вайны. Самі графствы дзяліліся на *сотні*. Сотнікаў прызначаў кароль ці граф.

У VIII ст. дзяржава франкаў паступова распалася на амаль незалежныя дзяржавы, прычым рэальную ўладу там мелі не каралі, а іх маярдомы. Паступова маярдомы пачалі перадаваць сваю ўладу ў спадчыну і нават прызначаць каралёў. Сярод самых уплывовых маярдомаў франкаў вызначыўся *Піпін*. Яго сын *Піпін II* пачаў аб'ядноўваць асобныя дзяржаўныя ўтварэнні франкаў у адзінае каралеўства. Гэтую нялёгкую працу завяршыў сын апошняга *Карл Мартэл* (ад франц. "молат"). Менавіта ён у 732 г. разбіў войска арабаў каля Пуацье. Карл Мартэл здзейсніў *бенефіцыйную рэформу* з мэтай стварэння моцнага коннага войска. З мэтай умацавання сваёй улады кароль пачаў раздаваць свае землі слугам не ў прыватную ўласнасць, як гэта было раней, а ва ўмоўнае і часовае ўладанне ў выглядзе *бенефіцыя*. Калі ўладальнік бенефіцыя паміраў, яго зямля вярталася каралю, і той мог перадаць

яе іншаму слуге. Такім чынам пачала складацца класічная феадальная сістэма. Пасля смерці Карла Мартэла ў 741 г. да ўлады прыйшоў яго сын *Піпін III*, з мянушкай "*Кароткі*" (меў маленькі рост). У 751 г. ён абвясціў сябе каралём, што пацвердзіў Рымскі Папа ў 754 г. Так была юрыдычна аформлена новая каралеўская дынастыя - *Каралінгаў*.

У 768 г. Піпін III памірае. З 768 па 814 г. каралеўствам кіруе яго сын *Карл Вялікі*. Гэта быў адукаваны чалавек, які ведаў лаціну і крыху грэцкую мову, вучыўся рыторыцы, матэматыцы і граматыцы. Рэзідэнцыяй свайго двара ён зрабіў горад *Ахен*. Карл Вялікі правёў шмат паспяхоўных паходаў. Ён заваяваў землі язычнікаў-саксаў і змусіў іх прыняць хрысціянства. У 796 г. яго войскі разбілі армію кахэўнікаў-аваараў, а таксама захапілі дзяржаву лангбардаў у паўночнай Італіі. На поўдні ён адваяваў у арабаў частку Пірэнейскага паўвострава. Гэтая тэрыторыя атрымала назву "*Іспанская марка*". Стварыўшы вялікую дзяржаву, Карл Вялікі з дапамогай Рымскага Папы Льва III 25 снежня 800 г. у Рыме быў каранаваны Папам як "імператар рымлян". У 812 г. імператар Візантыі назваў Карла "імператарам франкаў".

У краіне была праведзена адміністрацыйная рэформа. Амаль усе герцагствы былі ліквідаваныя. Краіна была падзелена на графствы і сотні на чале з графамі (іх намеснікамі - вікарыямі) і сотнікамі. На ўскараінах дзяржавы былі створаны спецыяльныя вайсковыя-адміністрацыйныя акругі - *маркі*, на чале з *маркграфамі*. Існаваў інстытут каралеўскіх пасланнікаў, якія кантралявалі дзейнасць графаў, прызначаных каралём.

Карл Вялікі вялікае значэнне надаваў адукацыі і развіццю культуры, адвёўшы пры гэтым галоўную ролю царкве заходняга абраду. Афіцыйнай мовай дзяржавы стала лацінская. Да каралеўскага двара было запрошана шмат навукоўцаў з розных краін Еўропы, якія стварылі школу інтэлектуалаў і асяродак падрыхтоўкі каралеўскіх чыноўнікаў. У 798 г. у Ахене пачалі будаваць мураваную святыню, якая была асвечана ў 805 г. як *Палацавы храм*. Будынак добра захаваны і ўяўляе сабою шаснаццацівугольны ў плане аб'ём, у які ўпісана васьмівугольная ў плане ўнутраная зала, аздобленая шматлікімі мазаікамі. Пасля смерці (814 г.) Карл Вялікі быў пахаваны ў гэтым храме. Мармуровы магільны склеп з яго мошчамі і цяпер знаходзіцца тут. Чэрап імператара быў умураваны ў залаты бюст Карла Вялікага, што захоўваецца ў скарбніцы цяперашняга Ахенскага сабора. Эпоха Карла Вялікага і яго

Гісторыя сярэднявечнай Еўропы (V - XV стагоддзі)

Конная статуэтка Карла
Вялікага (IX ст.).

паплечнікаў, звязаная з іх цікавасцю да антычнай культуры, атрымала назву "*Каралінскае аораджэнне*".

Аднак вялікая імперыя Каралінгаў, якая складалася з мноства народаў, не была трывалай і неўзабаве распалася. Пасля смерці Карла ягоным спадкаемцам стаў яго сын *Людовік Набожны* (814-840 гг.). Ён пры жыцці падзяліў дзяржаву паміж сваімі сынамі, якія, урэшце, паўсталі супраць бацькі, разбілі яго войскі і ўзялі яго ў палон. Пазней ён, аднак, зноў вярнуўся да ўлады. У 843 г. у *Вердэне* браты падзялілі імперыю бацькі на тры часткі. На абломках гэтай дзяржавы складаліся такія краіны, як *Германія*, *Францыя* і *Італія*. Паміж імі існавалі каралеўствы *Бургундыя*, *Праванс* і *Латарынгія*.

3. Заходняе хрысціянства

У канцы IV ст. у Рымскай імперыі хрысціянства было абвешчана адзінай афіцыйнай рэлігіяй. Язычніцтва ва ўсіх яго правых было забаронена. Таксама забаранілі і тыя плыні хрысціянства (*ерасі*), якія не прызнавалі некаторых догматаў афіцыйнага хрысціянства.

Самым моцным эретычным рухам у IV-XI стст. было *арыянства*. Яго заснаваў александрыйскі святар *Арый* у IV ст. Ён лічыў, што Хрыстос не сапраўдны Бог, а толькі ўвасабленне Бога-Айца. На *Нікейскім саборы* ў 325 г. Арыя адлучылі ад царквы, а яго прыхільнікаў абвясцілі ерэтыкамі.

Шмат якія варварскія плямёны, што прыйшлі на тэрыторыю Рымскай імперыі, прынеслі туды спачатку мена-

віта арыянства. Таму ў варварскіх каралеўствах суіснавалі дзве хрысціянскія царквы: арыянская - германцаў і традыцыйная (пазней каталіцкая) - мясцовага рымскага насельніцтва. Арыянамі кіравалі каралі, яны ж прызначалі біскупаў. Арыянскае духавенства выкарыстоўвала родную мову германцаў, на ёй жа чыталася і Біблія. Гоцкі прапаведнік, біскуп *Вульфіль* ў IV ст. пераклаў Біблію на гоцкую мову.

Аднак на працягу V ст. значная частка варварскіх каралёў у палітычных мэтах перайшла ў традыцыйную (пазней - каталіцкую) веру. Апошнімі арыянамі заставаліся вандалы ў Афрыцы да той пары, пакуль іх не знішчылі візантыйцы. Вялікую ролю ў пашырэнні традыцыйнага хрысціянства адыгралі франкі, якія адразу ад язычніцтва перайшлі ў гэтую веру. Хрысціянамі заходняга абраду з часоў Рымскай імперыі зрабіліся і кельты, асабліва ірландцы. Сярод іх галоўным місіянерам стаў *св. Патрык* (390-460). Зрабіўшыся біскупам, Патрык узначаліў ірландскую царкву. Ірландскія манахі сталі місіянерамі і распаўсюдзілі хрысціянства заходняга ўзору ў VII ст. у Шатландыі і Англіі.

Усталяванне вярэнства рымскіх папаў у заходнім хрысціянстве. Першыя хрысціяне лічылі, што самым першым біскупам Рыма быў учынен Хрыста, апостал Пётр, і таму пасада *рымскага біскупа* была вельмі шанаванай. Менавіта біскуп Рыма пачалі называць *Папам* (*Айцом*). Пачынаючы з канца III ст., Рым паступова страціў значэнне сталіцы імперыі. З 330 г. сталіцай Рымскай імперыі стаў горад *Канстанцінопаль*. Пасля падзелу імперыі на Заходнюю і Усходнюю імператары Заходняга Рыма мелі сваю рэзідэнцыю ў горадзе Равене. У сувязі з гэтым рымскія біскупы зрабіліся першымі асобамі ў Рыме: яны вялі перамовы з варварамі, баранілі насельніцтва горада ад іх гвалту. Пасля прыходу лангбардаў становішча Рыма зрабілася вельмі небяспечным. У гэты час Папа *Рыгор I* (*Вялікі*) стаў першым сапраўдным кіраўніком Рыма, і яго ўладу прызналі хрысціяне не толькі Італіі, але Сіцыліі і нават Галіі.

Вельмі істотна ўмацавалася ўлада рымскіх папаў пасля іх альянсу з франкамі. Пасля таго як Рымскі Папа *Стэфан II* правёў абрад каранавання Піпіна Кароткага, той у 756 г. разбіў лангбардаў і перадаў іх землі ва ўласнасць Рымскага Папы. Так узнікла *папская дзяржава* ў цэнтры Італіі, дзе Папа быў адначасова і духоўным лідарам заходніх хрысціян, і свецкім уладаром. Аднак сваю ўладу Папа не мог перадаць у спадчыну, бо не меў права мець сям'ю і дзяцей (абрад *цэлібату*). Таму новага Папу абіралі найвышэйшыя

святары (*кардыналы*).

Пасля таго як у 800 г. Рымскі Папа каранавануў Карла Вялікага як імператара, Заходняя (будучая каталіцкая) царква стала цэнтралізаванай арганізацыяй на чале з Рымскім Папам, які кіраваў ёю як сапраўдны манарх. Для кіравання царквою ў Рыме была створана бюракратычная структура - *курыя*. Галоўную ролю ў ёй адыгрывалі кардыналы, асноўныя папчэльнікі і радцы Папы. Кардыналы з'явіліся ў VI ст., калі папы пачалі запрашаць на набажэнствы біскупаў з суседніх гарадоў. Далей за Папам і кардыналамі ішлі архібіскупы, біскупы, *прэсвітары* і *дыяканы*. Архібіскупы і біскупы кіравалі *дыяцэзіямі* (тэрыторыямі) заходніх хрысціянскіх краін. Прэсвітары кіравалі асобнымі царкоўнымі адзінкамі *вернікаў - прыходамі* (*парафіямі*). Ім дапамагалі дыяканы. Для мясцовага духавенства абавязковымі былі не толькі загады Папы, але і яго пасланнікаў - *легатаў*.

Манаства ў Заходняй Еўропе. Першыя манахі з'явіліся ў Егіпце і на Блізкім Усходзе на мяжы III-IV стст. Слова "*манах*" на старагрэцкай мове абзначала "*адзінокі*". Спачатку гэта былі пустэльнікі, якія асобна і вельмі аскетычна жылі на бязлюддзі: яны ўвесь час маліліся і думалі пра Бога. Некаторыя з іх замураўвалі сябе ў пячорах або будынках ці сцялілі ў драўляных калонах, з якіх гадамі не выходзілі. Іх называлі *стоўпнікамі* ("слупнікамі"), бо яны жылі на слупах (паміж небам і зямлёю).

Сярэднявечны манах (з
даўняга малюнка).

Некаторыя манахі пачалі жыць супольна, групамі пад кіраўніцтвам больш сталага манаха, якога звалі *абатам* (ад стараабр. "*абба*" - "бацька"). Першы такі манастыр узнік у Егіпце ў 328 г. Неўзабаве ўзніклі і жаночыя манастыры, але пустэльніцтва было выключна мужчынскай справай. У V ст. манастыры (кляштарны) з'явіліся і ў Заходняй Еўропе. Кожны вернік мог стаць манахам. Але дзеля гэтага ён павінен быў даць тры зарокі: жабрацтва, жыццё без шлюбу, паслушэнства абатам. Манахі павінны былі працаваць і забяспечваць саміх сябе ўсім неабходным.

Біскуп Вульфіль тлумачыць
Евангелле вернікам.

(Заканчэнне. Пачатак на ст. 7.)

Каралеўскія чыноўнікі і панства не бераглі чалавека горшага гатунку - падуладнага ім падданага і аскубвалі яго, як толькі маглі. Адным са спосабаў уціску насельніцтва і ўзбагачэння чыноўнікаў было злоўжыванне павіннасцямі "падвод". Кароль Жыгімонт I у 1522 г. быў змушаны пісаць да жмудскага старасты і забараніць яго чыноўнікам і сваім цівунам выязджаць у воласці з жонкамі і асабістымі поштамі¹⁰. Гэта ж той самы кароль пацвердзіў ва ўставе для Жмудскай зямлі ад 8 студзеня 1529 г. забарніўшы сваім цівунам частыя выезды ў воласці з непатрэбным асабістым атачэннем: "А маюць ездзіць не в множае, але в малом поchte слуг своих для тяжкості людей наших"¹¹. Не было ў тых загадах міласэрнасці, а толькі звычайная засцярога гаспадара перад забурэннем яго падданных, што адбылася б на каралеўскіх даходах. Такія самы стасункі, відавочна, панавалі і ў іншых рэгіёнах старой Літвы, аж пакуль вальныя віленскі сойм у 1551 г. не замяніў натуральныя павіннасці даваць "падводы" на грашовыя складкі. Складкі тых у п'ятай ступені тычыліся і тых падданных, якія паходзілі з каралеўскага надання¹². Трэба зразумець, што шляхце гэта не магло спадабацца, і на наступным віленскім сойме 1554 г. яна пабачыла ў гэтым наступ на свае свабоды і звярнулася да караля з петыцыяй аб поўным звалненні шляхты ад пастояў і "падвод". Кароль аднак, баронячы інтарэсы дзяржавы па-стаўіўся да гэтай петыцыі негатыўна¹³. Справа "падвод" была ўрэгулявана агульнымі законамі, выдадзенымі каралём Жыгімонтам Аўгустам па "намове" паноўрады 20 ліпеня 1558 г.¹⁴. Згодна з тымі законамі месцічы ў гарадах і падданыя караля а таксама некаторыя падданыя шляхты, якія жылі каля вялікіх дарог, былі абавязаны трымаць коней і па-чарзе, па-тыдні, выконваць перавоз пасланцаў па каралеўскіх і земскіх справах. Сабраныя з гарадоў складкі на "падвод" звычайна адсылаліся ў каралеўскі скарб, з якога пасланцы атрымлівалі ў рукі на праезд "ліст падводны" і патрэбную для аплаты праезду суму авансам. Грошы плаціліся ўладальнікам коней на кожнай станцыі - па 1 літоўскім грошы за

мілю.

Кніга VII Спраў публічных Метрыкі Літоўскай, апублікаваная ў Т. XXX. РИБ утрымлівае шмат запісаў 1563-1566 г. аб рассыльцы каралеўскіх дваран з урадавымі лістамі ў справе падтрымкі арміі, якая ваявала на поўначы. На падставе гэтых запісаў мы можам даведацца пра кірункі ўсіх вялікіх дарог - гасцінцаў, якімі каралеўскія дваране ехалі з Вільні, галоўнага адміністрацыйнага цэнтра таго часу. А менавіта:

1. На Шырвінты і Вількамір.
2. На Няменчын, Свенцяны і Браслаў (Інфлянцкі тракт).
3. На Свір і Дунілавічы (Полацкі тракт).
4. На Немаж, Меднікі, Ашмяны, Крэва і Менск.
5. На Салечнікі, Геранёны, Наваградак і Нясвіж.
6. На Рудаміну, Жырмуны, Ліду, Беліцу, Слонім.
7. На Эйшышкі, Радунь, Васілішкі, Масты, Ваўкавыск.
8. На Руднікі, Алькепанскіх падданных, якія паходзілі з каралеўскага надання¹². Трэба зразумець, што шляхце гэта не магло спадабацца, і на наступным віленскім сойме 1554 г. яна пабачыла ў гэтым наступ на свае свабоды і звярнулася да караля з петыцыяй аб поўным звалненні шляхты ад пастояў і "падвод". Кароль аднак, баронячы інтарэсы дзяржавы па-стаўіўся да гэтай петыцыі негатыўна¹³. Справа "падвод" была ўрэгулявана агульнымі законамі, выдадзенымі каралём Жыгімонтам Аўгустам па "намове" паноўрады 20 ліпеня 1558 г.¹⁴. Згодна з тымі законамі месцічы ў гарадах і падданыя караля а таксама некаторыя падданыя шляхты, якія жылі каля вялікіх дарог, былі абавязаны трымаць коней і па-чарзе, па-тыдні, выконваць перавоз пасланцаў па каралеўскіх і земскіх справах. Сабраныя з гарадоў складкі на "падвод" звычайна адсылаліся ў каралеўскі скарб, з якога пасланцы атрымлівалі ў рукі на праезд "ліст падводны" і патрэбную для аплаты праезду суму авансам. Грошы плаціліся ўладальнікам коней на кожнай станцыі - па 1 літоўскім грошы за

на гэтых дарогах, гэта значыць месца змены коней "падводных". Адзінае ведаем, што аб станцыях адбываліся спрэчкі паміж землеўладальнікамі ці гарадамі. У 1507-1509 гг. княгіня Слуцкая судзілася перад каралём Жыгімонтам I з князем Фёдарам Яраславічам аб тым, што ён не мяняе слупкія ці капільскія "падводы" ў Клецку. На віленскім сойме 1551 г. разглядалася справа: васілішкія і ваўкавыскія "падводы" змяняліся ў Мастах, а "падводы" ваўкавыскія і камянецкія ў Шарашаве. Зацвердзіць гэта павінна была каралева-маці, як дзяржаўца Гардзёнскай эканоміі і іншых валасцей, таму кароль перадаў справу ёй. Вынікі разгляду каралевай-маці не вядомыя¹⁵.

Залацавіўшы справы "падвод" ў ВКЛ, кароль Жыгімонт Аўгуст выдаў два ўніверсалы: 28 сакавіка 1564 г. "Падводны варшаўскі" і 14 траўня 1565 г. "Пра падводы

універсал петрыкаўскі", якімі справа падвод на ўзор Літвы была ўрэгулявана і ў Кароне. Усталяваны раз і на заўсёды парадак дажыў да ўпадку Рэчы Паспалітай. Каралеўскія гарады раз у год збіралі складкі вызначаныя ўніверсалам караля, якія адсылалі ў каралеўскі скарб. З гэтых складак аплатаваўся кошт урадавых пераездаў. Згодна з універсалам караля Аўгуст II ад ліпеня 1699 г. для пакрыцця "падводных" сум збіраліся наступныя квоты: Ашмяны - 30 злотых, Ліпнішкі - 40 злотых, Ліда - 30 злотых, Новы Двор - 20 злотых, Эйшышкі - 16 злотых, Радунь - 30 злотых, Васілішкі - 20 злотых, Астрына - 30 злотых і г.д.

Пры канцы XVIII ст. у Лідскім павеце былі зроблены вялікія паштовыя тракты з Пецярбурга на Вільню, Ліду да Гародні, а таксама з Ліды на Наваградак і далей праз Слонім да Пінска і Брэст-Літоўска.

На гэтых трактах на пачатку XIX ст. функцыянавалі паштовыя станцыі: Ядліна, Бяняконі, Сакалы, Ліда, Лупеніца, Навіны, Наваградак, Карэлічы, Мір, Нясвіж, Беліца, Дзятлава, Задвор'е, Слонім, Місявічы, Ружаны, Радзівонішкі, Ішчална, Шчучын, Каменка, Скідаль, Жыдомля. Потым расклад станцый быў зменены.

У 1849-1860 гг. на паштовых станцыях Лідчыны утрымлівалася наступная колькасць коней.

	Асноўных	Дадатковых	Плата ад урада за аднаго каня штогод
Ядліна	30	12	91 руб. 15,5 коп.
Салешнікі	27	12	88 руб. 73,5 коп.
Воранава	26	9	77 руб. 38 коп.
Жырмуны	25	8	81 руб. 83 коп.
Ліда	34	9	93 руб. 72 коп.
Мосевічы	16	4	77 руб. 24,5 коп.
Ішчална	16	4	81 руб. 27,5 коп.
Шчучын	16	4	81 руб. 55,5 коп.
Лупеніца	20	4	107 руб. 91,5 коп.

Праз станцыі адбываўся рух прыватных і дзяржаўных паштоўцаў, ішла карэспандэнцыя і пасылкі. Чыноўнікам за праезд па службовых справах плацілі звычайна "прагонныя", па 3 кап. за вярсту, прыватным асобам праезды выходзілі даражэй. Яшчэ можна была ехаць у сваім экіпажы. Як з Вільні ў Аўстрыю і Італію ехаў Міхал Баброўскі ў 1817 г. Ён запісаў у сваім ў сваім дзёніку: "Жнівень. 1817 г. а 4-й гадзіне пасля поўдня 5/17 жніўня карэтай выехаў з Вільні разам Шымонам Параваную чыгунку Вільня - Ліда - Баранавічы.

Інакш адбывалася язда паштовых трактам. У моц артыкула 186 Закона аб павіннасцях земскіх (Збор законаў, Т. IV.) жыхары Лідчыны, як іншых паведаў, былі абавязаны выконваць для дзяржавы наступныя абавязкі: выстаўляць падводы, рамантаваць дарогі і даваць пастой войску. Што датычыць падвод, дык яны прызначаліся чыноўнікам паліцыі і афіцэраў жандармерыі - бясплатна, для іншых асоб па 3 капейкі за вярсту і каня. Гэтымі

Карэва, капітан генеральнага штаба, аўтар вядомай кнігі¹⁷, які вывучаў край у 1857-1859 гг. пісаў, што паштовыя станцыі пераважна па конкурсе атрымлівалі яўрэі. Лепшыя ці горшы парадак на станцыі залежаў ад заможнасці і пачцівасці поштхалтэра. Капітан Карэва падчас сваіх выездаў па губерні заўважыў, што станцыі лепш утрымліваюцца на дыстанцыі паміж Вільняй і Лідай: коні лепшыя, вопратка фурманоў чыстая, вупраж і экіпажы ў парадку. Хуткасць язды была 10 вёрст ў гадзіну¹⁸.

Паштовыя пасажырскія тракты функцыянавалі да 1885 г., калі пасажырскі рух быў перанесены на новапа-

Міхал Шымялевіч

Ангарыя на Лідчыне¹

павіннасцямі кіраваў "уездный распорядительный комитет" якім кіраваў павятовы спраўнік (начальнік паліцыі). Той жа капітан А. Карэва гэтак апісвае такі спосаб камунікацыі: "Для выездаў у справах службовых па-за паштовыя тракты, губернская ўлада выдае "открытый лист" на якім жыхары вёскі абавязаны даваць каня за аплату, якая выдзялялася для поштаў. Язда такім спосабам адбывалася наступным чынам: падарожнік паказваў свой "открытый лист" пачцісотніку, сотніку ці дзясятніку, які даваў каманду выдзеліць коней. У гэтым паданні былі схаваныя ўсялякія праблемы такога роду пошты. Сяляне вельмі неахвотна даюць вазы і кожны з іх стараецца неж па-збегнуць гэтай долі. Увесну і ўлетку - у рабочы час - выдумляюцца любыя нагоды, каб не ехаць. Толькі пасля доўгіх спрэчак вызначаецца той, хто будзе ўласнымі конямі везці чыноўніка. Але ўвесну і ўлетку, звычайна, коней няма пры хаче, і на зборы сыходзіць імаг часу. А на замену коней у прамежкавай вёсцы ідзе 3-4 гадзіны. А калі коні далёка ад вёскі, дык і 7 гадзін. ... Таму камандзіраваны чыноўнік нават самых прыхільных умовах часта не можа праехаць нават 40 вёрст за суткі".

Апрача тройкі коней з экіпажам і фурманам, выдзеленых для выездаў павятовага спраўніка ў Лідзе, па пары коней з брычкай з фурманам ужо ў 1860-х гг. меў кожны з станавых прыставаў: у Жырмунах да 1876 г., у Воранава з 1906 г., у Эйшышках, Васілішках, Шчучыне, Жалудку (да 1876 г.), у Дзевянішках з 1904 г., у Суботніках (1904 - 1908 гг.), у Іўі (з 1908 г.) і Беліцы (з 1906 г.). Для службовых выездаў іншых чыноўнікаў, пасля адмены прыгону, пры кожнай гміне адбывалі свой тэрмін па-чарзе гаспадары-сяляне з сваім канём. І калі чыноўніка везлі парай коней, дык на воз сядала два фурманы - уладальнікі коней. У 1896 г. віленскі губернский распарадзіцельны камітэт увёў парадак утрымання апрача паліцэйскіх, яшчэ і дадатковую колькасць коней з брычкай і фурманам пры гмінных управах, чыгуначных станцыях, і г.д. Коней гэтых праз гандлі трымалі прыватныя асобы. Гандлі (конкурс) сярод ахвочых быць трымальнікам коней праводзіўся пры ўправе паліцыі ў Лідзе. Тых хто выйграў гандлі, атрымлівалі звычайную аплату ад пасажыраў у па-

меры 3 капейкі за вярсту, апрама таго атрымлівалі даплату з дзяржаўных грошай ("губернского земского сбора") Віленскай губерні.

У 1896 г. у вызначаных пунктах Лідскага паведа стаяла 34 кані. Кантрактавы кошт утрымання аднаго каня быў 260 рублёў штогод.

У 1911 г. коні меліся ў наступных пунктах:

Ліда, пры ўправе павятовай паліцыі - 16 коней.

Жырмуны, пры гміннай управе - 5 коней.

Бяняконі, пры гміннай управе - 2 кані.

Эйшышкі, пры гміннай управе - 5 коней.

Белагруда (Тарнова), пры гміннай управе - 3 кані.

Мыто, пры гміннай управе - 4 кані.

Васілішкі, пры гміннай управе - 4 кані.

Лебда, пры гміннай управе - 4 кані.

Жалудок, пры гміннай управе - 2 кані.

Шчучын, пры гміннай управе - 5 коней.

Сялец, пры чыгуначнай станцыі - 2 кані.

Суботнікі, пры гміннай управе - 2 кані.

Іўе, пры гміннай управе - 3 кані.

Мацкавічы, з 1901 г., пры гміннай управе - 3 кані.

Ліпнішкі, з 1901 г., пры гміннай управе - 2 кані.

Дуброўня, з 1902 г., пры гміннай управе - 2 кані.

Беліца, пры гміннай управе - 3 кані.

Канява, пры гміннай управе - 2 кані.

Орля, пры гміннай управе - 2 кані.

Ражанка, пры гміннай управе - 2 кані.

Нарашы, пры гміннай управе - 3 кані.

Дэмбрава, пры гміннай управе - 2 кані.

Радунь, пры гміннай управе - 2 кані.

Забалаць, пры гміннай управе - 2 кані.

Пакроўскае (Сабакінцы), пры гміннай управе - 2 кані.

Ганчары, пры гміннай управе - 3 кані.

Дакудава, пры гміннай управе - 2 кані.

Скрыбаўцы, пры чыгуначнай станцыі - 4 кані.

Воранава, пры чыгуначнай станцыі - 2 кані.

Апрача гэтых, дзяжурных коней, кожная гміна утрымоўвала па пары коней для выездаў гмінных чыноўнікаў.

Звычайна як дзяжурных, так і гмінных коней трымаў адзін і той жа чалавек - той хто выйграў гандлі.

Такі стан рэчаў дажыў да 1915 г.

Пераклад
Леаніда Лаўрэша.

Рэдактар Станіслаў Вацлававіч Суднік

Рэдакцыйная калегія:

Алена Анісім, Юрась Бабіч, Юля Бажок, Марыя Баравік, Аляксей Карпенка, Эла Оліна, Ігар Пракаповіч, Аляксей Пяткевіч, Станіслаў Суднік, Павел Сцяцко, Алег Трусаў, Дзяснін Тушынскі, Аляксей Шалахоўскі.

<http://naszaslowa.by/> <http://pawet.net/>
<http://kamunikat.org/> <http://tbn-mova.by/>
<http://nashaslova.mns.by/>

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі. Рэдакцыя рукапісы не вяртае.

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні. 231300, г. Ліда, вул. Ленінская, 23.
Выдавец: Установа інфармацыі "Выдавецкі дом ТБМ".
Газета падпісана да друку 9.01.2017 г. у 17.00. Замова № 11.
Аб'ём 2 друкаваныя аркушы. Наклад 1500 асобнікаў.
Падпісны індэкс: 63865.
Кошт падпіскі: 1 мес. - 1,24 руб., 3 мес. - 3,72 руб.
Кошт у розніцу: па дамоўленасці.

¹⁰ Любавский М. Обл. дел. дататак № 35.

¹¹ РИБ. XXX. 72.

¹² Ibid. 218-219.

¹³ Ibid. 235-236.

¹⁴ Ibid. 592-598.

¹⁵ Ibid. 219.

¹⁶ Опис. Рукюпис. отдела Виленск. публ. библиотеки. V. (1906.). 66.

¹⁷ А. Корево. Виленская губерния. 1860. 185.

¹⁸ 10 вёрст - 10,925 км.

Заснавальнік:

ТБМ імя Францішка Скарыны.

Пасведчанне аб рэгістрацыі № 908 ад 18 снежня 2009 г. выдадзена Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Адрас рэдакцыі:

231293, Лідскі р-н, в. Даліна.

Адрас для паштовых адпраўленняў:

231282, г. Ліда-2, п/с 7.

E-mail: naszaslowa@tut.by